

MEŞRUTİYET PADIŞAHI OLARAK SULTAN V. MEHMED REŞAD'IN MİZACI VE YÖNETİM TARZI*

*Fatih TETİK***

ÖZET

35. Osmanlı padişahu olan Sultan V. Mehmet Reşad (1909-1918), Kanun-ı Esasi'nin verdiği yetkiyle tahta çıkmasına karşın, selevi Sultan II. Abdülhamid'e göre daha geri planda kalan bir hükümdar görüntüsü vermiştir. Bu pasif yönetim tarzında, dönemin baskın gücü olan İttihat ve Terakki Cemiyeti elitinin otokratik yönetim tarzının etkili olduğu şüphesizdir. Bununla birlikte, V. Mehmet Reşad'ın mizaç ve karakteri de, gelişen siyasî ve toplumsal olaylara karşı ilgisiz kalarak Dolmabahçe Sarayı'nda kendi halinde bir hayat sürmesini desteklemiş ve dokuz sene süren iktidarında sembolik bir padişah profili ortaya çıkarmıştır.

Bunun yanında Sultan Reşad; Bursa, İzmit ve Hereke Fabrikası gibi yerlere yaptığı yurt içi gezilerle birlikte bilhassa Rumeli'ye yaptığı seyahatlerinde kendi tebaasıyla yakın olmaya özen göstermişti. Kırılan kalpleri onarmaya çalışarak Osmanlı birliğini sağlamaya matuf bu gezilerde ayrıca fakirlere yapılan yardımlar ve cami ve okul inşası gibi sosyal amaçlı binaların yapımı Osmanlı milletlerinin itihadını sağlamaya yönelik Padişahın üzerinde hassasiyetle durduğu uygulamalardı. Ülke topraklarının birer birer merkezî yönetimden kopmaya başladığı bu dönemde Sultan Reşad bu gezileriyle Osmanlı milletlerini bir arada tutmaya katkı sağlayan bir hükümdarlık görevini de başarıyla icra etti.

Anahtar Kelimeler

Sultan V. Mehmed Reşad, Sultan II. Abdülhamid, Dolmabahçe Sarayı, İttihat ve Terakki Cemiyeti, Osmanlı Anayasal Rejimi

* Makalenin Geliş Tarihi: 10.10.2017 / Kabul tarihi: 09.11.2017.

Bu makale, daha önce yayınlanan ve Sultan Reşad'ın biyografisini konu edinen kitabımızın (*Meşrutiyet Sarayının Çelebi Padişahu: Sultan V. Mehmed Reşad ve Dönemi*, Ankara: TBMM Yayınları, 2017) bir bölümünün gözden geçirilerek yeni kaynaklar eşliğinde genişletilmesiyle oluşturulmuştur.

** Dr., TBMM Milli Saraylar Genel Sekreter Yardımcılığı'nda Araştırmacı / fatihmetik@hotmail.com

“Her şeyden evvel bende tarihin türlü tabloları arasında dimağıma kazılan ve hiç de iyi sayılamayacak izler bırakan çehrelerle bir benzerlik göstermemişti. Onda ne eski Roma’nın Sezarlarından ne de geçmiş zamanın Rusya çarlarından yahud eski İngiltere krallarından (...) bir emare görememiştım; o kadar saf, o kadar yumuşak ve sükûnla kaplı bir hali, kendisini öyle teslim eden ve düşüncelerini öyle zapta lüzum görülmemiş bir alçaklıkla meydana vuran bir ifadesi vardı ki adamın kötülüğe, iğfale, hile ve desîseye [oyun] kudret bulamayacağını derhal temin ediyordu.”¹

Giriş

Bu makale, “Dolmabahçe Noteri” sıfatıyla seleflerinin aksine padişahlık görevini yerine getir(e)mediğine işaret edilen Sultan V. Mehmed Reşad’ın etkisiz kalan yönetim tarzında, mizacı ve yaşadığı tecrübelerin ne kadar belirleyici olduğunu incelemektedir. Osmanlı tarihinin önemli kırılma noktalarından birinde tahta geçen ve 4 büyük savaş, 2 darbe ve iç-dış pek çok probleme şahit olan Sultan Reşad’ın karakterini, yaşam tarzını, ailesini ve yakın çevresini tanımaya matuf bu inceleme, padişahın etrafındaki dünyaya nüfuz etmeye çalışarak Dolmabahçe Sarayı’nda kurduğu yalnız hayatı gelişen olaylarla birlikte ele alma çabasında olacaktır. Bu anlamda, yaşlı padişahı merkeze koyan bir anlatım inşası da hedeflenmiştir. Mehmed Reşad, imparatorluğun “en uzun” yılları olduğu şüphe götürmeyecek bir zaman diliminde (1909-1918) Osmanlı tahtının sahibi olmuştur. Bu bakımdan, etrafında gelişen olaylar itibariyle olağanüstü bir dönemi oluşturan V. Mehmed Reşad iktidarını padişahın iç dünyasını dikkate alarak okumaya çalışmak, İttihat ve Terakki’nin güdümündeki böyle bir dönemde başka türlü bir hükümet etme şansının olup olmadığını da anlamaya yardımcı olacaktır.

Osmanlı arşiv evrakının yapısal özellikleri sebebiyle, kişilerin hususî hayatlarına dair çok az bilgiler içerdiği malumdur. Bunun yanı sıra, savaşlar, isyanlar ve toprak kayıplarının bu dönemin resmî evrakını kuşatması, geri

¹ Halid Ziya Bey’in başkatiplik görevine geldikten sonra Sultanla mülakatı ertesinde ilk intibaları için bkz. Halid Ziya Uşaklıgil, *Saray ve Ötesi*, İstanbul 1965, s.13.

planda kalmayı tercih eden Mehmed Reşad ile ilgili “hususî” malumatın daha ziyade dönemin tanıklıkları üzerinden elde edilmesine sebep olmuştur. Bu gerekçelerle, Başbakanlık Osmanlı Arşivi ile TBMM Müzecilik ve Tanıtım Başkanlığı Arşivi’ndeki evrak ve döneme tanıklık eden hatıratlar, çalışmamızda birincil kaynaklar olarak kullanılmıştır. Osmanlı arşiv belgelerinin boş bıraktığı alanları ikmal etmek ve ayrıca Padişahın iç dünyasına ait bilgilere ulaşabilmek için, yakınında bulunmuş önemli kişilere ait hatıratlardan genişçe yararlanılmıştır. Onun en yakınında bulunan isimlerden Başmabeyinci Lütfi (Simavi), Başkatip Halid Ziya (Uşaklıgil) ve Ali Fuad (Türkgeldi) Beylerin ve diğerlerinin hatıratları, Sultanın mizaç ve karakterini anlamak bakımından önemli bir işlev görmüştür.

I-Sultan V. Mehmed Reşad ve Ailesi

Sultan Abdülmecid ve Gülcehal Kadın Efendi’den dünyaya gelen Mehmed Reşad Efendi,² 2 Kasım 1844’de Padişahın on sekiz erkek evladının yaş sırasına göre üçüncüsü olarak Eski Çırağan Sarayı’nda doğdu.³ Doğduktan kısa bir süre sonra annesini kaybeden Şehzade, Sultan Abdülmecid’in diğer kadınlarından Servet Seza Kadın Efendi’nin Padişaha müracaat ederek çocuğun kendisine verilmesini istemesi üzerine yeni annesine kavuştu. Gerçekten de, yeni evladına şefkat ve bağlılıkta son derece iyi bir anne olan kadın efendi, annelik vazifesine vefatına kadar devam etmiş ve hatta öldüğünde bütün metrukâtını Reşad Efendi için ayırmıştı. Servet Seza

² Hollandalı Osmanlı/Türk tarihçisi Zürcher başta olmak üzere dönemle ilgili araştırmalarda, Veliahd Reşad Efendi’ye “Mehmed” isminin tahta çıkışı esnasında Umumi Meclis tarafından sonradan verildiği ve bunun İstanbul’un fatihi Sultan Mehmed’in İstanbul’u fethine izafeten olduğu söylene de (Erik Jan Zürcher, “Şehzade Reşad’ın Haziran 1911’deki Makedonya Seyahati”, *Savaş, Devrim ve Uluslaşma (1908-1928)*, çev: Ergun Aydınoglu, İstanbul 2005, s.121-137) Sultan Abdülmecid’in Şehzadenin doğumunun hemen ertesi gününde (3 Kasım 1844) oğluna “Mehmed Reşad” şeklinde hitap ettiği, arşiv belgelerinden anlaşılmaktadır (Başbakanlık Osmanlı Arşivi [BOA], Hatı Hümayun, 1641/25-2; Bâbüâlî Evrak Odası Sadaret Amedi Kalemî, 1/15, 21 Şevval 1260/3 Kasım 1844).

³ Necdet Sakaoglu, “Mehmed V”, *Yaşamları ve Yapılarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, C.2, İstanbul: YKY, 1999, s.93-97. Başka bir eserde, V. Mehmed’in annesi olarak yanlışlıkla Sultan Murad’ın vâlidesi Şefkefza Kadın verilmiştir. Bkz. “V. Mehmed Reşad (1909-1918)”, *Osmanlı* 12, (ed: Güler Eren), Ankara 1999, s.239.

Kadın Efendi, Abdülmecid'in cömertliğinden son derece istifade ederek Şehzadeye epey yüklü bir miras bırakmış, II. Abdülhamid'in padişahlığı dönemine denk gelen bu miras Padişah tarafından Yıldız Sarayı'nda muhafaza ettirilmişti.⁴ Mehmed Reşad'ın padişahlığı döneminde Başkâtibi olan Halid Ziya Bey (Uşaklıgil) hatıratında, II. Abdülhamid'in 1909 yılında hal' edilmesinden sonra Yıldız Sarayı'nda bulunan bu kutuyu "...*ırlantalarından, zümrütlerden, yakutlardan, incilerden, firûzelerden mürekkep bir şelâle (...) sanki renk renk yıldızlardan teşekkül etmiş bir yıldız (...) gözleri kamaştıran bir şâşâa. Gözleri kamaşmayan, binlerce liralık bu servete karşı yerinden kıılmıdamadan, elini uzatmadan, kayıtsız kalan yalnız bir hünkâr*" şeklinde tasvir etmekteydi.⁵

Sultan Mehmed Reşad'ın hayatı boyunca dört nikahlı karısı ve bir de ikbali olmuştu. Başkadın Kâmres Kadın Efendi, 2. Kadın Mihrengîz Kadın Efendi, 3. Kadın Dürr-i aden Kadın Efendi ve 4. Kadın Nâzperver Kadın Efendi nikahlı (*menkûha*) eşleri iken Dildirib Hanımefendi ise önce ikbal, Aralık 1917 tarihinde de 4. Kadın Efendi unvanına yükselmişti.⁶ Haremde kapalı bir hayat yaşayan bu kadın efendilerle ilgili malumat maalesef azdır. Başkatip Halid Ziya Bey, "geveze musahipler" aracılığıyla elde ettiğini söylediği bilgilere istinaden Başkadın Kâmres Kadın Efendi'nin pek nazik, halûk, yaşına göre güzel ve birazca da şişman olduğunu nakletmektedir.⁷

Hünkârın, ortanca oğlu Mahmud Necmeddin'i erken kaybetmekle birlikte toplamda 3 şehzadesi vardı. Şehzadelerden en büyüğü Mehmed Ziyaeddin (1873-1938), erken bir yaşta vefat eden ortanca oğlu Mahmud Necmeddin (1878-1913) ve en küçüğü ise Ömer Hilmi Efendi'ydi (1886-1935). Büyük Şehzade Mehmed Ziyaeddin Başkadın Kâmres Kadın Efendi'den olurken Mahmud Necmeddin 3. Kadın Dürr-i aden Kadın Efendi'den ve en küçük şehzade Ömer Hilmi Efendi ise 2. Kadın Mihrengîz Kadın Efendi'den dünyaya gelmişti.

⁴ Ali Fuad Türkgeldi, *Görüp İştiklerim*, Ankara 1987, s.267.

⁵ Uşaklıgil, *a.g.e.*, s.178-179.

⁶ Sultan Mehmed Reşad'ın eş ve çocukları için bkz. Osman Selaheddin Osmanoglu, Jamil Adra, Edhem Eldem, *Genealogy of the Imperial Ottoman Family*, ISIS Press, İstanbul 2011, s.62-66. Ayrıca bkz. EK I.

⁷ Uşaklıgil, *a.g.e.*, s.187-188.

Şehzadelerden en büyüğü olan Ziyaeddin Efendi'nin beş eşi olmuştu⁸ ancak bunların üçünden ilerleyen yıllarda şiddetli geçimsizlik sebebiyle ayrılarak iki nikahlı eşle yetinmişti. Ziyaeddin Efendi'nin kadınlarından toplam 5 hanım sultan ve iki şehzade dünyaya geldi. İlk beş çocuk arasında erkek şehzade yoktu. Sırasıyla; Behiyye Sultan (d.1900), Dürriye Sultan (d.1905), Rukiyye Sultan (d.1906), Hayriye Sultan (d.1908) ve Lütfiyye Sultanlar (d.1910) kız çocuklar olurken Mehmed Nazım Efendi (d.1910) ve Ömer Fevzi Efendi (d.1912) şehzadelerdi. Büyük Şehzade Ziyaeddin Efendi Şubat 1916'da önce fahri süvari miralay, Temmuz 1916'da fahri yâver-i hazret-i şehriyârî ve Temmuz 1918'de de fahri süvari miralvalığa terfi etmişti.⁹

Pek güzel kanun çalan, doktorluğa heves ettiğiinden lise tahsili almadığı halde Tıp Mektebi'ne kabul edilerek diploma almaya hak kazanan büyük Şehzade Ziyaeddin Efendi, İngiliz Kralı V. George'un Balkan Harbi'nden önce Hindistan'a gitmek üzere Mısır sahillerinden geçtiği bir sırada Sultan Reşad'ın iradesiyle Kralı uğurlayan heyetin başında bölgeye gönderilmiş ve vazifesini hakkıyla yerine getirmişti. Sonraki yıllar ise tüm hanedan mensupları gibi onun için de zor geçti. Cumhuriyetin ilan edilmesinden hemen sonra 3 Mart 1924'te ülke dışına çıkmak zorunda kalan hanedan üyeleri gibi büyük Şehzade de gittiği Beyrut'ta doktorluk yaparak geçimini sağlamaya çalışmış, aynı zamanda sazandelik de etmişti. Ziyaeddin Efendi'nin memleket hasretini gidermek için ölmeden kısa bir süre önce yabancı bir gemiyle İstanbul'a gelip şehri seyrettiği, transit turist olarak şehre çıkmak isteyince de polis tarafından gemisine götürüldüğü bilinmektedir.¹⁰ İskenderiye'de bir kalp krizi sonucu vefat eden Şehzade, Nebi Danyal Türbesi'nde medfundur.¹¹

⁸ Ziyaeddin Efendi'nin eşleri Perniyân, Ünsiyar, Perizâd, Melek Seyran ve Neş'emend hanımefendilerdi. BOA, Hanedan Defterleri (A.DVNS.HND.d), 1-2; TBMM Milli Saraylar, Abdülmecid Efendi Kütüphanesi, Hanedan Defterleri, K 35/1-35/2.

⁹ BOA, A.DVNS.HND.d, 1-2; Uşaklıgil, *a.g.e.*, s.39-40.

¹⁰ Aynı yıllarda Yusuf İzzettin'in çocukları Nizameddin Efendi ile Mihrişah Sultan da bir gemiyle İstanbul'a gelerek şehri izlemiş, ancak karaya çıkmak istediklerinde izin verilmemişti. Mehmet Korkmaz, "Sultan Reşad'ın Oğlu Şehzade Ziyaeddin Efendi", *Sultan V. Mehmed Reşad ve Dönemi Uluslararası Sempozyumu*'na (2-4 Kasım 2017, İstanbul) sunulan yayınlanmamış bildiri.

¹¹ Nahid Sırrı Örik, *Bilinmeyen Yaşamlarıyla Saraylılar*, (haz: Alpay Kabacalı), İstanbul 2006, s.46-48.

Sultanın oğulları içerisinde en zeki olduğu söylenen¹² ortanca Şehzade Mahmud Necmeddin ise hiç evlenmemişti. 3. Kadın Dürr-i aden Kadın Efendi'den dünyaya gelen Necmeddin Efendi doğuştan fizikî engelliydi ve şişmanlığından kaynaklı bir hastalık neticesiyle erken bir yaşta (1913) vefat etmişti. Başkatip Halid Ziya Bey'e göre pek zeki olan Şehzade Necmeddin Efendi'nin yüzü oldukça güzel olsa da doğuştan bir kamburluğu vardı ve şişmanlıkla maluldü.¹³ Kardeşlerinin katıldığı Rumeli seyahatine iştirak edememesi de Şehzadenin bu rahatsızlıklarından ileri gelmişti. Başka bir rivayete göre ise, Necmeddin Efendi son zamanlarında kalp hastalığından mustarıptı ve Damad Salih Paşa'nın idamına fazlasıyla üzüldüğünden birkaç gün içinde teessüründen vefat etmişti.¹⁴ Kalp hastalığını teyit eden başka bir kaynak da ayak kemiklerindeki noksanlığın Şehzadenin yürümesini zorlaştırdığı ve bu hareketsizliğin aşırı kilo almasına yol açarak kalbin yağ bağlamasına sebep olduğunu rivayet eder.¹⁵

En küçük Şehzade Ömer Hilmi Efendi ise Mart 1886 tarihinde dünyaya gelmişti. İki eşinden¹⁶ Mahmud Namık Efendi (d.1913) adında bir şehzade ile Emine Mukbile Sultan (d.1911) isminde bir kızı vardı. İlk eşi Nesim-i Ter Hanım Efendi'den 1914 yılında ayrılan Şehzadenin tek nikahlı eşi Gülnev Hanım olmuştu. Şehzade, Şubat 1916'da önce fahri piyade kaymakamı, Temmuz 1916'da fahri yâver-i hazret-i şehriyârî ve Temmuz 1918'de fahri piyade miralaylığına terfi etmişti. Başkatip Halid Ziya Bey'e göre küçük Şehzade Ömer Hilmi şahsen güzel, dinç ve fakat melekeleri gelişmemiş ve konuşmaktan çekinen bir çocuktü.¹⁷ Ömer Hilmi Efendi de sürgün kararı ertesi bir süre Fransa'da kalmış, akabinde ise Mısır'da hayata gözlerini yummuştu. Büyük abisi Ziyaeddin Efendi gibi O da Nebi Danyal Türbesi'ne defnedilmişti.¹⁸

¹² Örik, *a.g.e.*, s.49.

¹³ Uşaklıgil, *a.g.e.*, s.39-40.

¹⁴ Türkgeldi, *a.g.e.*, s.117.

¹⁵ Örik, *a.g.e.*, s.49-50.

¹⁶ Şehzade Ömer Hilmi Efendi'nin eşleri Nesim-i Ter ile Gülnev Hanımefendilerdi. BOA, A.DVNS.HND.d, 1-2; TBMM Milli Saraylar, Abdülmecid Efendi Kütüphanesi, Hanedan Defterleri, K 35/1-35/2.

¹⁷ BOA, A.DVNS.HND.d, 1-2; TBMM Milli Saraylar, Abdülmecid Efendi Kütüphanesi, Hanedan Defterleri, K 35/1-35/2; Uşaklıgil, *a.g.e.*, s.39-40.

¹⁸ Örik, *a.g.e.*, s.49-50.

II-Sultan Reşad'ın Eğitimi ve Hususi Vasıfları

Sultan Reşad'ın ailesi ile ilgili malumatta olduğu gibi Hünkarın şehzadelik ve veliatlık dönemine ait bilgiler de maalesef sınırlıdır. Sultanın tam ve yeterli bir öğrenim görmediği, ancak Doğu kültürü ile birlikte Farsçayı merak ettiğinden bu lisanda güçlü bir konuşma ve yazma becerisi kazandığı rivayet edilmektedir.¹⁹ Diğer taraftan biraz Arapça bilgisinin yanında Türkçeyi de pek güzel konuşan Padişahın, kendisini dinleyenlere haz verecek bir üsluba sahip olduğu söylenmektedir.²⁰ Buna göre, Padişah yavaş yavaş konuşur ve konuşmasında kelimeleri tayin ederken büyük bir özen gösterirdi. Ancak yeteri kadar iyi bir eğitim alamadığından geniş bilgiden ve yabancı lisandan yoksundu. Daha çok Türk Tarihi ile ilgili malumata sahipken, umumi tarihe aynı derecede vâkıf değildi.²¹ Fakat kaynaklar onun bu malumat eksikliğini kapatacak bir yeteneği olduğunda hemfikirdir:

¹⁹ İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C.IV, İstanbul 1972, s.380.

²⁰ "...Söyleyişinde bir nev'i tereddüd, cümlelerin tanziminde ve kelimelerin intihabında en münasip farz edeceklerini bulmak için bir özenme vardı (...) Sesi pek kalın ve gürdü. Bütün vücudunda kapalı bir hayatta vaktinden evvel ve yaşından erken ihtiyar olmuş bir hal vardı. Pek nazik, pek ziyade merasime özeniyordu. Her memlekette, saltanat süren hanedan mensuplarının müsterek vasfı olan bu tavr u lisân zarafeti hiç de beklenmeyecek bir şey değildi..." Uşaklıgil, *a.g.e*, s.11.

²¹ Tarihçi Ahmed Refik, yeni Sultanın gözetim altında yaşadığı veliatlık yıllarında vaktini medeni devletlerin ilerlemesini araştırmaya sarf ettiğini söylese de, bu kitabı daha çok II. Abdülhamid'in tenkidine hasredildiğinden ve bu "devr-i sâbık" eleştirisi de zaman zaman Sultan Reşad'ın vasıflarının mübalağa edilerek yerine getirilmeye çalışıldığından, bazı bilgiler abartılı gözükmektedir: "...Esasen vakitlerinin kısm-ı a'zâmu ancak mütalaa ile geçer. Âdetu bu 33 senelik hayat-ı mahbusiyet bir vesile-i a'lay-ı efkarları olmuş, bu kadar senelerin uzun günlerinde, bitmez saatlerde memalik-i mütemeddinenin esbâb-ı terakkisini tetebbü' ile tedkikle imrâr buyurmuşlardır...". Benzer şekilde: "...ekseri vakitlerini mütalaaaya hasretmekten mütelezviz olurlar. İdare-i müstebide esnasında son derece tazyike duçar oldukları halde devletin siyâsât-ı hariciyesini takipten asla hâli kalmamışlar, vatanımızda meşrutî idarenin tatbikine sabırsızlıkla intizar eylemişlerdir...". Bkz. Ahmed Refik, *Sultan Mehmed-i Han-ı Hâmis Hazretleri, Hayat-ı Mâziye ve Hususiyesi, Sultan Mehmed Han-ı Hamis Hazretlerinin Şehzadelik Zamanlarıyla Ahval-i Hususiyeye-i Hayatıyesinden Bahistir*, İstanbul 1324, s.26-27, 32.

“*Susmak ve dinlemek*”. Saray başmabeyincisi²² ve başkâtibinin²³ çoğu zaman üstesinden gelemediği bazı mevzularda meselelere getirdiği pratik çözümler, Sultanın bu iki zeki yakın adamını çoğu zaman şaşırtıyordu. Aldıkları cevaptan sonra başkatip ve başmabeyincinin birbirlerine gönderdikleri “*nasil oldu da bunu biz bulamadık*” yollu tebessümleri, başkâtibe göre Hünkârın sonradan kazandığı bir meziyetten ileri geliyordu.²⁴

Sultan aynı zamanda keskin bir hafızaya da sahipti. Ecdadının tarihini en ince ayrıntılarına kadar bilmesi²⁵ bir yana, sohbetlerinde geçmişte mey-

²² Lütfi Simavi; Sultan Abdülmecid döneminin önemli vezirlerinden Süleyman Paşanın ikinci oğludur. 1862 yılında İstanbul’da dünyaya gelen İsmail Lütfi Bey aslen Aydın Konak kasabasından olup, şöhretli Simavîzâdelere aittir. İlk eğitimini Üsküdar Kısıklı sıbyan mektebinde görmüş, ardından Paşakapısı’nda bulunan rüştiye mektebinde eğitimini sürdürmüştür. Simavi, mülkiye idadî mektebinde tahsilini tamamladıktan sonra Akdeniz’e kıyısı olan Cebel-i Lübnan vilayetindeki Fransız Lazarist papaz mektebine devam ederek Fransızca okumuştur. İngilizce ve Fransızca okuyup yazabilmektedir. Muhtelif şebenderliklerde yardımcı görevlerde hizmet etmiştir. Yine bir elçilik vazifesiyle Avrupa’ya gönderilmek üzereyken meşrutiyet sarayına yeni bir düzen getirmek amacıyla Sultan Reşad’ın başmabeyincilik görevine tayin edilmiş, üç yılı aşkın bir süre bu görevde kalarak yeni padişahın teşrifat ve merasim işlerini tanzim etmiştir. Birkaç senelik bir istirahat döneminden sonra Cihan Harbi’nin sonlarına doğru görev yeniden davet edilmesi üzerine ikinci başmabeyincilik dönemi başlamıştır. Bu görevi de yaklaşık bir sene sürerek Mart 1919’da görevinden alınmıştır. Başlıca eserleri: *Sultan Mehmed Reşad Hanın ve Halefinin Sarayında Gördüklerimiz*, *Devr-i İnkılab ile Teşrifât ve Âdâb-ı Muâşeret*’tir. Başmabeyinci Lütfi Simavi hakkında daha fazla biyografik bilgi için ayrıca bkz. Fatih Tetik, “Meşrutiyet Sarayında Bir Başmabeyinci: Lütfi Simavî?”, Lütfi Simavi, *Teşrifât ve Âdâb-ı Muâşeret* içinde, Ankara: TBMM Yayınları, 2010, s.XI-XVIII.

²³ Halid Ziya Uşaklıgil (1865-1945): Eyüp’te dünyaya gelen Halid Ziya Bey, babasının inşa ettirdiği konakta lalalar ve dadılar arasında rahat bir ortamda büyüdü. Mercan’daki bir mahalle mektebinde başladığı öğrenimine, Fatih Askeri Rüştiye’sinde devam etti. Farsça ve Arapça öğrendi. İzmir’e taşınmak zorunda kaldıkları bir dönemde Ermeni Okulu Machitariste’da Fransızcasını geliştirdi. Bu okuldan mezun olduktan sonra çeşitli dergilerde yazılar yazdı ve İstanbul’a dönerek yayın hayatına burada devam etti. Reji Komiserliği (1908) ve Sultan Reşad’ın Mabeyn Başkatipliği görevleri gibi resmi vazifelerde bulundu (1908-1912). Cemal Aksu, “Halit Ziya Uşaklıgil”, *Yaşamları ve Yapılarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, C. 2, İstanbul: YKY, 1999, s.640-643.

²⁴ Uşaklıgil, *a.g.e*, s.352-353.

²⁵ Lütfi Simavi, *Sultan Mehmed Reşad Hanın ve Halefinin Sarayında Gördüklerimiz*, Birinci Kısım, *Matbaa-i Osmaniye*, 1924, s.87-88.

dana gelmiş gündelik hayata dair olayları dahi bütün teferruatıyla hatırlaması ve anlatması bu zekasına delil olarak gösterilmektedir. Uzun süre başmabeyincilik görevini yürütmüş olan Lütfi Simâvi Bey, buna dair bir hatırasını Padişahın hafızasındaki güçlülüğe işaret ederek “...*Bir gün Mefruşat İdaresi depolarında bulduğumuz ve temizletip kendisine takdim ettiğimiz çok güzel ve altın işlemeli bir kafesi biraz gözden geçirdikten sonra ‘Amcam Sultan Abdülaziz zamanında huzura kabul edilirken içinde iki nadir cinsten kuş da bulunduğu halde bu kafesi Somaki Oda’nın koridorunda görmüştüm...’ demişti. Hazine-i Hassa görevlilerine kafesin kaydını çıkarttığımız zaman Padişahın söylediklerinin tamamen doğru olduğu anlaşıldı. Bu kafes meselesi en azından kırk beş yıllık bir olaydı*” sözleriyle nakletmektedir.²⁶

Sultana atfedilen ayırt edici diğer bir vasıf da dervişmeşrep karaktere sahip olmasıydı. Sultan, uzun süren şehzadelik ve veliahtlık dönemlerinde Mesnevi okumuş, muhtemelen bu istidadı Farsçaya olan hakimiyetinde belirleyici olmuştu. Pek çok zaman hükümdarlığını hiçe sayarak elini göğsüne koyup, karşısındakine baş eğerek “*arz ederim, istirahat ederim*”, “*arızı teşekkür ederim*” veya “*evvelce arz ettiğim*” şeklinde memnunluğunu gösteren fakat bir hükümdarın kullanmaması gereken jest, mimik ve ifadelerde bulunması da bu çelebilikten kaynaklanmaktaydı.²⁷ Bir diğer ifadeyle zaman zaman bulunduğu makamı unutarak gösterdiği bu tevazuu, küçük ölçekte Mevlevi tarikatına mensubiyeti genelde ise alçakgönüllü karakteriyle ilgili olmalıdır.²⁸ Rüşumat Emîni Sırrı Bey’in Sultanın huzuruna ilk çıkışında yaşadığı tecrübe bu aşırı alçakgönüllülüğe bir misal teşkil eder: Sırrı Bey, Padişahın kendisini “*resmî kıyafeti*” niteliğindeki redingotu ile ayakta karşıladığını ve eteğini öpmek üzere ilerlediğinde de “*estağfurullah*” diyerek bir koltuğa oturduğunu ve kendisine de iskemleyi gösterdiğini kaydetmektedir.²⁹ Sultanın bu müteviziliğini, sıklıkla tekrarladığı “*memnun ve mahzuz oldum*” sözlerinde de görmek mümkündür.³⁰

²⁶ Simavi, *a.g.e.*, s.80-90. Başkatip Ali Fuad Bey’in Sultanın hafızasındaki güçlülüğe vurgu yapan başka bir hatırası için bkz. Türkgeldi, *a.g.e.*, s.270-271.

²⁷ Mehmet Tevfik Biren, *II. Abdülhamid, Meşrutiyet ve Mütareke Devri*, (yay. haz: F. Rezan Hürmen), C.2, İstanbul: Arma Yayınları, 1993, s.129; Simavi, *a.g.e.*, s.88-89.

²⁸ Tahsin Paşa, *Sultan Abdülhamid*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1990, s.168-170; François Georgeon, *Sultan Abdülhamid*, (çev: Ali Berktaş), İstanbul: Homer Kitabevi, 2006, s.490; Simavi, *a.g.e.*, s.131; Uşaklıgil, *a.g.e.*, s.344.

²⁹ Nahid Sırrı Örik, “Sultan Reşad’a Dair”, *Resimli Tarih Mecmuası*, C.3, S.30, Haziran 1952, s.1523-1527.

³⁰ Simavi, *a.g.e.*, s.89.

Bu alçakgönüllülük onun ara sıra bulunduğu pozisyonu unutmamasına sebep olduğu gibi iktidar hiyerarşisindeki diğer aktörlerin de hoşuna gitmeyebiliyordu. Mesela Lütfi Simavi Bey hatıratında “hürriyet kahramanı” Resneli Niyazi Bey’in Sarayda olduğu bir gün huzura kabul olunduğunu ve Sultan tarafından iltifat ile karşılandığını belirtmektedir. Dahası, Sultan Reşad, Sarayın büyük salonunda grup halinde alınan bir fotoğrafta Resneli Niyazi Bey’i diğer paşaların önüne geçirerek fotoğraf aldırması ve bu da Hasan Rıza ve Ali Paşaların başmabeyinciye hadiseden hemen sonra durumdan şikayet etmelerine sebep olmuştu. Paşalara göre bir Kolağası’nın hanedan azalarının önüne geçerek bu şekilde poz vermesi askerler arasında olumsuz bir tesir bırakabilirdi ve durum Padişaha münasip bir dille anlatılarak düzeltilmeliydi. Simavi de dile getirilen bu rahatsızlığı makul görerek durumu Sultana arz etmiş ve Hünkârın da buna hak ve izin vermesiyle bir çözüm yolu bulunmuştu. Buna göre; ünlü saray fotoğrafçısı Febus’un çektiği bu plakların kırılması emri verilecek ve şâyet Niyazi Bey sorarsa da resimlerin bozulduğu kendisine söyletilecekti. Sultanın da onay verdiği bu fikir uygulandıktan sonra sık sık Saraya gelen fotoğrafçı Febus’un Niyazi Bey’in resimleri almak üzere birkaç defa atölyeye uğradığını ve fakat kendisine emir gereği plakların bozulduğunu ifade ettiğini nakletmektedir.³¹

Genelde tarikat ehline, bilhassa da Mevlevîlere karşı saygı gösterip her vesileyle iltifat eden Sultanın bu tavrını dönemin Konya Mevlana asitanesi postnişinlerinden Abdülhalim ve Veled Çelebi efendilerle kurduğu yakın ilişki üzerinden de görmek mümkündür. Eyüp Sultan’da yapılan kılıç alayında³² Padişaha Şeyh Abdülhalim Efendi’nin kılıç kuşatması bu yakınlığın bir göstergesidir.³³ Sultan Mehmed Reşad, Abdülhalim Efendi’ye Dolmabahçe Sarayı’nda da aşırı hürmetkar davranmış, Mevlevî şeyhi ise bu hüsnükabule karşılık Konya mebuslarının da fikirlerine başvurarak Sultanı

³¹ Simavi, *a.g.e.*, s.20-22.

³² Abdülkadir Özcan, “Kılıç Alayı”, *DİA*, C. 25, s.410.

³³ Sultan Mehmed Reşad’ın Kılıç Alayı 10 Mayıs 1909’da Eyüp’te Şeyhülislam Sahib Bey ile Konya Mevlevihanesi postnişini Abdülhalim Çelebi tarafından icra edilmiştir. Necdet Sakaoglu, “Mehmed V”, *Yaşamları ve Yapılarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, C.2, İstanbul: YKY, 1999, s.93-97.

Konya'ya davet etmişti. Padişah kendisine yapılan bu davetten oldukça memnun olarak “*daletinize teşekkür ederim. Milletimle daima temasta bulunmak ve gezmek, görmek ve görüşmek isterim. Elhamdülillah gezmeğe mani hiçbir şey olmadığına kaniyim. Konya'ya gitmek, pîrim Hazret-i Mevlana'yı ziyaret etmek ve o hâk-i pâki görmek, yüz sürmek isterim. Vakt-i âhara talim edelim*” sözleriyle yanıt vermişti.

Siyasî ve ekonomik krizler bu ziyarete engel olsa da Padişah adına bir heyetin Konya'yı ziyaret etmesine ve Mevlevî dergahına bazı hediyelerin yollanmasına karar verilmişti. Bu doğrultuda yüksek rütbeli kişilerden teşekkül eden 104 kişilik bir grup 22 Mayıs 1912 günü trenle Konya'ya hareket etti. “Heyet-i Âliye-i Mevleviye” adı verilen grup önce Padişah adına Hazret-i Şems türbesi ve dergahına giderek Sultan tarafından hediye edilen sırma işlemeli puşîdeyi sermiş, hemen sonrasında ise Hazret-i Mevlana türbesi ziyaret edilerek dergah postnişini Veled Çelebi ve diğer erkânla bir araya gelinmişti.³⁴ Şeyh Veled Çelebi'nin kendisini “*ben Meşrutiyet devrinin bir çelebisiyim*” diye adlandırması bu yakınlığın bir tezahürü olarak görülebilir.

Meşrutiyet devrinin bir diğer çelebisi de Erzincan Mevlevihanesi şeyhi Kemâhi İbrahim Hakkı (1859-1924) idi. Sultan II. Abdülhamid ve Sultan V. Mehmed Reşad dönemlerine şahit olan ve en azından iki hükümdarın tarikat ve mensuplarına karşı tavrını görmüş biri olarak bu alandaki fikirlerini *Şemsül İrşad li Sultan Reşad* adlı eserinde kayıt altına alan Erzincan Mevlevî şeyhi, Sultan Reşad'a olan muhabbetine burada vurgu yapmaktadır. İbrahim Hakkı, meşihat 1901 yılında uhdesine tevdi' olunduktan sonra 1910/1911 yıllarında İstanbul'a geldiğini, Beşiktaş Sinan Paşa Camii'nde cuma namazı sonrası oturduğu bir sırada Sultanın camideki kafesinde kendisini Mesnevi okumaya memur ettiğini ve Şeyhülislam Musa Kazım Efendi ile diğer ulemanın da bulunduğu bir ortamda yapılan okumalardan Sultan Reşad'ın büyük bir zevk aldığını kaydetmektedir. Sultanın bu dinletilerden oldukça keyiflenmesiyle kendisinin huzura davet olunduğunu ifade eden Erzincan Mevlevî şeyhi “*mazhar-ı enva'-i nimet*” olduğuna eserinde yer verir. Şeyh Kemahî İbrahim Hakkı buna karşın 15 sene önce, yani Sultan II. Abdülhamid zamanında yine aynı camide cemaate nasihat ederken Erzincan'a sürüldüğünü hatırlatarak Sultan Reşad'a olan sevgisini işaret etmektedir. Mevlevî

³⁴ Mehmet Önder, “Sultan Reşad ve Heyet-i Mevleviye”, *Türk Yurdu*, S. 265, Şubat 1957, s.610-612.

şeyhi, Allah'ın bu lütfunun gereği olarak Padişah için bir risale kaleme aldığını ve bunu Hünkara takdim etmesindeki temel gerekçenin bu iyi niyet olduğunu ilave eder.³⁵

Sultan Reşad, Mevlevî şeyhi Kemahî İbrahim Hakkı'ya oldukça iyi davransa da 1911 yılının hemen başlarında yayımladığı *Şemsü'l-irşâd li-Sultan Reşad* adlı eser Meşrutiyet idaresi aleyhinde ifadeler kullanıldığı gerekçesiyle toplatıldı ve Şeyh İbrahim Hakkı'nın 5 Nisan 1911'de Divan-ı Harb-i Örfî tarafından ömür boyu Kemah'a sürgün edilmesine karar verildi. Bununla birlikte, Erzincan halkının merkezî idareye şeyhlerinin affını isteyen toplu dilekçeleri bir süre sonra İstanbul tarafından kabul görerek İbrahim Hakkı affedildi. Cihan Harbi esnasında ise Sultan Reşad'ın cihad davetine katılarak 11 Ocak 1915'te Kanal Seferi'ne iştirak eden Mevlevî şeyhi İbrahim Hakkı, Konya Mevlevî şeyhi Veled Çelebi gibi harbe dahil olarak düşman kuvvetlerine karşı savaşmaktan geri kalmamıştı.³⁶

Tarikat ehline karşı son derece nazik ve hürmetkâr olan Sultan Reşad'ın saltanatı boyunca şeyhlerin nüfuzuna tâbi olduğuna dair rivayetleri de dedikodu kabilinden bilgiler olarak değerlendirmek gerekir.³⁷ Yine, Sultana

³⁵ Kemahî İbrahim Hakkı, *Şemsül İrşad li Sultan Reşad*, Dersaadet 1329, s.4-5. Bu eser klasik Osmanlı nasihatname geleneğinin bir örneği olarak nitelendirilebilir. Eserde devletin temel omurgaları olarak asker, ulema, reaya, tüccar ve sanatkarların olduğu belirtildikten sonra âdil bir meritokratik yapının olmamasından dolayı devlet hizmetindeki yöneticilerin görevlerini hak etmedikleri, özellikle 1908'de hürriyetin ilanından sonra liyakatsizlerin sayısının arttığını ve bunun "zeval-i saltanat ve kurb u kıyamet" alametlerinden sayılması gerektiği ifade edilir (s.14-15). Müellif ayrıca ahlak, adalet ve hilafet gibi konuları işlemekte ve ideal bir Müslüman devletin hangi temeller üzerine teşekkül etmesi gerektiğini ayet ve hadislerle açıklamaya çalışmaktadır (s.15-19). Yazara göre bir İslam devletinin mülkü ancak adaletle ve hükümetteki devlet adamlarının yerli yerinde istihdamıyla mümkün olabilir ve bunun başka bir yolu yoktur (s. 28).

³⁶ Nihat Azamat, "Kemahlı İbrahim Hakkı" *DİA*, C. 25, s.220-222.

³⁷ Sultanın dört yıl gibi uzun süre başkatiplik vazifesini yürütmüş olan Halid Ziya Bey, Hükümdarın şeyhlerin nüfuzu altında kaldığına dair bilgilerin dedikodu olduğu ve bu rivayetleri teyit edecek bir emare görmediğini belirtse de, Onun hadiselerin nüfuzu altında kaldığını ve durumun neyi gerektirirse onun icabına karşı uysal ve uygun bir kişilik sergilediğini de eklemektedir (Uşaklıgil, *a.g.e.*, s.344). Fikirlerinde direnmeyen, makul olan herhangi bir şeyi kabul etmekte zorlanmayan Padişahın gereksiz bir inada kapılarak yanlış düşüncelere saplanmadığı da yeri gelmişken hatırlatılabilir. Uşaklıgil, *a.g.e.*, s.335.

yapılan inmeli, aşırı içki düşkünü ve dahası cimri olduğu yolunda yakıştırmalar da gerçeklikten uzaktır.³⁸ Sultan Reşad hakkındaki bu yakıştırmaların padişahın istediği ihsanı alamayan veya şahsî nefrete sahip kimseler tarafından çıkarıldığı kuvvetle muhtemeldir. Rüşumat Emîni Sırrı Bey'in Sultanla yaptığı ilk mülakatındaki “*Sultan Hamid'in müstesna cazibesine, muhteşem zekâsına elbette ki sahip değil. Bununla beraber ne söyledikleri gibi ahmak, ne de iddia ettikleri gibi sarsak. Hareketleri biraz ağır olmakla beraber konuşması düzgün...*” sözleri³⁹ veya en yakınında bulunan Lütfi Simavi veya Halid Ziya Beylerin yukarıdaki iddiaları yalanlayan ifadeleri, buna benzer yorumların gerçeğe aykırı ve sübjektif olduğunu göstermektedir.⁴⁰

Sultan Mehmed Reşad'a izafe edilen diğer bir iddia olan eli sıkılığı ve cimriliği meselesinde de durum benzerdir. Hem Meşrutiyet döneminin saray için getirdiği kısıtlı bütçe,⁴¹ hem de Padişahın çelebi meşrep karakteriyle ortaya çıkan israf ve gösterişten uzak yaşantısı neticede azamî bir tutumluluk portresi ortaya çıkarmış, bu tutum padişahlardan bol miktarda bahşış almaya alışmış bazı saray personeline cimrilik olarak telakki edilmişti. Tutumlu olmasında çelebi tabiatı ve kısıtlı bütçeyle hareket etme mecburiyeti yanında uzun süren gözetim hayatında dar bir çevre ve imkân dairesinde hareket etme alışkanlığının da katkısı olmalıdır. Sultan II. Abdülhamid kadar şahsî serveti olmayan Mehmed Reşad'ın düşük miktardaki Hazine-i Hassa bütçesini denk tutma gayreti ve harcamaları mümkün olduğunca kısıması, bu bakımdan takdire şayandır. Buna karşın Saray dışında gösterdiği cömertlikler, seleflerinde olan bir özelliği miras aldığını göstermektedir. Özellikle Bursa, İzmit ve bilhassa Rumeli seyahatleriyle İstanbul'da meydana gelen Mercan ve Laleli yangınları gibi büyük felâketlerde

³⁸ Bu konuda hem başmabeyinci hem de başkatip, bu tarz söylentilerin bir aslının olmadığını, hareketlerinin ağır olmasına karşın bunun inmeden değil, ihtiyarlığından kaynaklandığını belirtmektedir. Başkatip Halid Ziya Bey içki meselesinde de Sultanın hiç içmediğini, ancak büyük kardeşi V. Murad'ın veliahtlığı zamanında Şehzade Reşad Efendi'ye zorla konyak içirttiğini dinlediğini nakleder. Uşaklıgil, *a.g.e.*, s.207; Simavi, *a.g.e.*, s.89.

³⁹ Örik, *a.g.m.*, s. 1525.

⁴⁰ Uşaklıgil, *a.g.e.*, s.127; 261; Simavi, *a.g.e.*, s.87-89.

⁴¹ *Osmanlı Malî İstatistikleri Bütçeler 1841-1918*, (haz: Tevfik Güran), Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü, 2003, s.155-173.

halka önemli miktarlarda yardımda bulunması,⁴² aynı şekilde çeşitli cami ve medrese binalarının yapılmasına özel ihtimam göstermesi bu kabildendir.⁴³

Sultanın kısıtlı bütçeyle hareket etme zorunluluğunu, bütçe rakamları üzerinden de takip etmek mümkündür. Biraderi ve selefi Sultan II. Abdülhamid Dönemi'nde "Sultanın Harcamaları" başlığı altındaki gider kaleminin genel bütçe sarfiyatı içindeki oranı yüzde 4 seviyelerinde iken, bu oran Sultan Reşad iktidarında yüzde 1 seviyelerine kadar gerilemişti. Bununla birlikte, İttihat ve Terakki döneminde hazırlanan bütçelerde Sultana tahsis edilen miktarın düşüklüğünde, mutlaka Trablusgarp, Balkan ve Cihan Harbi yıllarının savaş ekonomisi de etkili olmuştur. Ancak, "Maaşat-ı Zâtiye" adı altında aylığa bağlanan Sultan, büyük oranda örtülü ödeneğe sahip olma hakkını kaybederken adeta bir saray personeli haline gelmişti.⁴⁴ Bu durum, padişahın artık imparatorluğun merkezindeki gücü temsil etme kabiliyetini yitirdiğini de göstermekteydi.⁴⁵

⁴² Rumeli'nde meydana gelen deprem dolayısıyla Padişahın yöre halkına 20.000 kuruş tutarındaki ihsanı için bkz. BOA, İrade Mabeyn-i Hümayun (İ.MBH), 1329.S.22, (22.S.1329/22 Şubat 1911). Ayrıca Erzurum'daki sel mağdurlarına Padişahın gönderdiği 500 Lira ve Edirne'deki afetzedelere ihsan buyrulan 1000 lira için bkz. BOA, İ.MBH, 2/1328.C.004, (11.C.1328/20 Haziran 1910); İ.MBH, 9/1330.N.006, (8.L.1330/20 Eylül 1912).

⁴³ Pendik'te masrafları Evkaf hazinesinden karşılanmak suretiyle inşasına başlanılan caminin "*meşrutiyetperver*" padişah olan Sultan Mehmed Reşad'ın adıyla anılması ve aynı şekilde civar olduğu mahalleye de Meşrutiyet isminin verilmesine dair Şehremaneti tezkeresi (BOA, Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi, 2890/77, (16.B.1327/3 Ağustos 1909). Van'da yapılacak bir medrese de Sultanın şahsi gayretleri ile gündeme gelmişti. Van Valisi Tahsin Bey'in gönderdiği telgrafta; Padişahın iradesi ve kendi hususî kesesinden karşılamasıyla Van'da yapılacak bir "Medrese-i Aliye-i Reşadiye'nin" yöre ahalişi, önde gelen eşraf ve bölgede mukim aşiretler üzerinde olumlu etkiler bırakacağı ve özellikle söz konusu medresenin Padişah tarafından bizzat yaptırılmasının "*umûm Ekrâdı (Kürtleri) son derece mesrûr ve çoktan beri böyle bir lütfa intizar eden halkın Padişaha olan ihtisas-ı dîniyesi(ni) bir kat daha takviye*" edeceği belirtilmiş ve Sultan Reşad'ın isminin verilmesine karar verilerek mektebin inşaatına başlanmıştı. BOA, Dahiliye Nezareti İdare-i Umumiye, E-86/8, (28.B.1331/3 Temmuz 1913).

⁴⁴ Osmanlı Malî İstatistikleri Bütçeler 1841-1918, s.156, 158, 160, 162.

⁴⁵ Georgeon, *a.g.e.*, s.490.

	1887/88	1905/06	1916/17
Sultanların Harcamaları	88.184 (%3.9) (II.Abdülhamid)	92.226 (%4.2) (II.Abdülhamid)	51.992 (%1.3) (Mehmed Reşad)

Sultan II. Abdülhamid ile Sultan V. Mehmed Reşad'ın Bütçe Tahsisatının Bazı Yıllardaki Mukayesesi (Lira).⁴⁶

Sultan, dar bütçe ve kısıtlı imkânlarla karşın etrafında bulunanların maişet kaynaklarını genişletecek vasıtalar bulmaya da gayret etmişti. Meşrutiyet öncesi dönemde kendisine vefasızlık gösteren ve iftiralarda bulunanlara karşı dahi padişah olduktan sonra onların gelir kaynaklarını kesmeyerek merhamet göstermesi, evlerinde kalarak ve saraya uğramamaları karşılığında maaşlarını devam ettirmesi şahsi nefretlerden ve intikam duygularından beslenmeyen tabiatıyla ilgilidir.⁴⁷ Sultan Reşad'ın intikam ve nefret gibi nefsâni duygulardan uzak bu ruhî dinginliğini kardeşi Sultan II. Abdülhamid'in iktidarda kaldığı dönemle alakalı hatıralarını anlatırken de görmek mümkündür: Örneğin Başkatip Halid Ziya Bey'in Hünkarın veliahtlık dönemlerinde çok zorluk ve sıkıntı çekmesine rağmen maziyle ilgili hikayelerinde sabık padişah hakkında herhangi bir kötü sözde bulunmadığını söylemesi onun "olana rıza göstermeye" matuf tabiatının bir göstergesi olarak yorumlanabilir.⁴⁸ Bu noktada, Sultan Reşad'ın Rumeli Seyahati (1911) esnasındaki Selanik ziyaretinde devrik Padişaha karşı gösterdiği hürmetkâr tavır da ayrıca kayda değerdir.⁴⁹

⁴⁶ Tefvik Güran, "Osmanlı Kamu Maliyesi, 1839-1918", *Osmanlı Maliyesi, Kurumlar ve Bütçeler I* içinde (haz: Mehmet Genç-Erol Özvar), İstanbul 2006, s.65-79.

⁴⁷ Uşaklıgil, *a.g.e.*, s.291; 343-345. Padişahın çocuklarını eğitmek üzere görevlendirilen Darülmualimat mezunu Safiye Ünüvar hatıratında, Reşad'ın kendisinden evlenmek için izin isteyen saraylıların hepsini kabul ederek gerekli yardımlarda bulunduğunu ve hatta evlenecek hanımların ömrünün sonuna kadar iâşe masraflarını karşıladığını nakletmektedir. Safiye Ünüvar, *Saray Hatıralarım*, İstanbul 2009, s.71.

⁴⁸ Uşaklıgil, *a.g.e.*, s.79. Başkatip Türkgeldi, Sultan Reşad'ın kardeşinden bahsederken daima Hakan tabirini kullandığını ve kendisine haber gönderdiği vakit de "*sakın Zat-ı Şahane tabirini kullanmayın; biraderiniz ellerinizi öptü deyin*" diye tembih ettiğini nakletmektedir. Sultan Hamid ise muhafız Rasim Bey marifetiyle kendisine haber yolladığında "*hâk-ı pây-ı şâhânelerine yüz sürerim*" ifadelerini kullanmaktaydı. Türkgeldi, *a.g.e.*, s.295.

⁴⁹ Simavi, *a.g.e.*, s. 6; Uşaklıgil, *a.g.e.*, s. 251-255.

İyi niyeti, temiz kalpliliği, yardım etme ve kalp kırmamaya dönük yaşantısı, ecdadının tarihine olan merakı, nezaketi, hoşgörüsü, yakınındaki adamlarının en ufak üzüntülerinde hatırlarını sorması ve hatta kendi yemeğinden zaman zaman sevdiğilerine ikramlarda bulunması, içkiden uzaklığı, mutaassıp olmayacak derecede gelenek, örf ve adetlere olan bağlılığı, ağzından kötü söz çıkmaması, mütevekkil ve mütedeyyinliği, Sultanı bir hükümdar olarak değilse bile kendisinden “emin” olunan bir insan yapmaya yeter. Devlet yönetimi ve siyasetten uzak bu ruhî dinginliğin yanında, çekindiği ve uzak durduğu durumlara da kısaca değinmek gerekir: Hal edilme korkusu dışında, Dolmabahçe Sarayı’nda hususi dairesine kalorifer inşasına karşı çıkması, büyük aynalardan korku duyması, gözlerindeki bir arızadan dolayı elektrik ışığından çekinmesi, gazete ve kitapları gözlüksüz ve yarı karanlık odasında yalnız kaldığında okuması, güneşli havaların sağlığını olumsuz etkilemesi sebebiyle sıcaklarda şemsiyeyle gezmesi ve Çırağan Sarayı’nda meydana gelen yangının bir elektrik kazası sonucu olmasından dolayı Dolmabahçe Sarayı’ndaki elektrik tesisatına olan muhalefeti, bu korkularına örnek olarak verilebilir.⁵⁰

III-Sultan V. Mehmed Reşad’ın Yönetim Tarzı

Sultan Reşad’ın yönetim tarzı da tabiatıyla mizaç ve karakterinden etkilenmiştir. Genel olarak çelevi, “*üzerinde namaz borcu olmayan ve sofradan doymadan kalkacak*” kadar dervişmeşrep, tutumlu ve apolitik bir padişah olan Reşad, dönem itibariyle dünyanın yeniden şekillendiği olabildiğince zor bir zamanda hükümdarlık görevini yürütmeye çalıştı. II. Meşrutiyet’in ilanından sonra yapılan anayasal düzenlemelerle yetkileri kısıtlanan, Umumi Meclis önünde şeriata ve Kanun-ı Esasi’ye bağlı kalacağına yemin etme zorunluluğu getirilen, ödenekleri yasaya bağlanan, sadrazam ve şeyhülislamı atayabilse de herhangi bir nazır atama yetkisi kalmayan, yapılacak uluslararası anlaşmalarda Meclis onayı şartıyla yaşamaya bağımlı kılınan⁵¹ Meşrutiyet Sultanının manevra alanı, siyasi, hukuki ve iktisadi olarak neredeyse kalmadığından bir “*ikinci adam*” gibi hükümet icra etmişti. Sarayda kendi halinde bir hayat yaşayan Sultan, yazları ikamet ettiği Yıldız Sarayı ve

⁵⁰ Simavi, *a.g.e.*, s.54; 91-94; Uşaklıgil, *a.g.e.*, s.347-350; Türkgeldi, *a.g.e.*, s.292.

⁵¹ Bülent Tanör, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1908)*, İstanbul: YKY, 2004, s.192-195. Georgeon, *a.g.e.*, s.490-491.

bilhassa Dolmabahçe Sarayı'nda oluşturduğu “kuşluk” bahçelerinde Avrupa'dan yeni güvercinler getirterek farklı cins kuşlar yetiştirdi, sıkıntılardan bunaldığında da bu kuşhaneler onun için birer ferahlama yeri oldu. Bir gün bu çok sevdiği kuşluk bahçelerinden birini gezerken kendisi için bir güvercin yetiştirip arz eden kuşçubaşıya atıyye olarak üç lira vermek isteyince hususi hizmetkarı Sabit Bey'in, biraderi Sultan II. Abdülhamid'in böyle zamanlarda üç yüz lira verdiğini hatırlatması üzerine Sultan Reşad'ın “*ne yapalım, bizim lütfumuz yoksa da kahrımız da yoktur*” sözleri, Padişahın kendi tabiatının ve icra ettiği sultanlık profilinin veciz bir ifadesidir.⁵²

Sultanın İttihatçı grubun sultanı altında ve siyasî olarak arka planda kalması mizacı, tahta geçtiği ilk andan itibaren hissettiği hal edilme korkusu ve yaşının geçkinliği ile birleşince ömrünün kalan yıllarını, veliahtlık dönemindeki sıkı gözetim şartlarında olduğu gibi,⁵³ “korku ve endişe” içinde geçirmesine yol açmıştı. “*Artık dünyada hiçbir şeyde hevesim kalmadı; beni rahat bıraksalar da ölsün*” sözlerini oldubitti ve çekişmelerle karşılaşmak istemeyen, ama hal edilip Konya'ya da gönderilmekten korkarak iktidara talip olamayan Sultanın yakınmaları olarak görmek mümkündür. Namazlardan sonra “*yarabbi bana hal felaketini gösterme*” diye dua ettiğinin rivayet edilmesi de bu bağlamda değerlendirilebilir.⁵⁴ Yine hususi doktoru Cemil Bey'e “*Paşa, benim ecel veya kazadan korkum yoktur. Lakin Sultan Murad gibi Çırağan Sarayı'nda senelerce hapsedilmekten ürkerim*” veya haremdeki kadın efendilere “*Allah bana hal göstermesin. Beni hal ettireceğine canımı alsın daha iyi*” şeklindeki beyanlarında sürgün korkusunun yaşlı Padişahın İttihatçılarla aşırı derecede iyi geçinmesine sebebiyet verdiği ifade edilebilir.⁵⁵

Daha önce de değinildiği üzere, Sultana atfedilen yavaşlık veya ağırlığa dair iddialar, en başta yaşının geçkin olmasıyla ilgiliydi. Çelebi tabiatının bir yansıması olan “mütevekkil” yaşantısı⁵⁶ ve ruhî dinginliğin de bunda

⁵² Türkgeldi, *a.g.e.*, s.270.

⁵³ Mayakon, *a.g.e.*, s.100, 184.

⁵⁴ Ünüvar, *a.g.e.*, s.70; Türkgeldi, *a.g.e.*, s.148.

⁵⁵ Hususi doktoru Cemil Bey de, Sultan Reşad'ın endişesinin ölmek değil, tahttan indirilerek geçmişte yaşadığı gözetim hayatına dönmekten duyduğu korku olduğunu teyit etmektedir. Cemil Topuzlu, *İstibdat-Meşrutiyet-Cumhuriyet Devirlerinde 80 Yıllık Hatıralarım*, (yay. haz: Hüsrev Hatemi-Aykut Kazancıgil), İstanbul 1994, s.175-180. Ayrıca bkz. Murat Bardakçı, *Şahbaba*, İstanbul: Pan Yayınları, 1998, s.52-53.

⁵⁶ İsmail Müştak Mayakon, *Yıldız'da Neler Gördüm*, (haz: Ali Yılmaz), İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları, 2010, s.100.

muhakkak payı vardır. Akan hayatı olduğu gibi yaşayan ve karşılaştığı tecrübeleri İlahî emrin gereği olarak yorumlayıp kabullenen yapısı ortaya dingin bir padişah görüntüsü çıkarmıştı. Ön plana çıkmak ve inisiyatif almak istemeyen karakteri onu “apolitik” gibi gösterse de, tahta geçtiği konjonktüre bakıldığında bu tabiatının İttihat Terakki döneminin siyasî yapısı ve iktidar anlayışıyla da fevkalade örtüştüğü söylenebilir. Diğer bir ifadeyle Sultan Reşad’ın, İttihat Terakki yönetiminin her kademedeki kontrolü eline alan bir idare ile birlikte çalışması onun tabiatına da uygun düşmektedir. En yakınındakilerden biri olan Başkatip Halid Ziya Bey’in “...pek dindar ve hayatında tecelliyâtın sıcak soğuk dalgaları arasında pek pişkin ve alışkın olduğundan, tevekküle ve zuhûrâtı geldikleri şekilde kabule dayanan bir felsefesi vardı” sözleri Hünkarın bu tabiatıyla ilişkilendirilebilir.⁵⁷

Sultan Reşad’ın, İttihat Terakki’nin önde gelen liderlerinin çoğu zaman etkisi altında olduğu kabul edilse de nadiren cemiyetin ileri gelenlerine karşı taviz vermediği de görülmüştür. Başmabeyinci Lütfi Bey’in Saraydaki görevinden Eylül 1912 tarihinde ayrıldıktan sonra işittiği bir hikayede bu tavrı görmek mümkündür: Buna göre bir keresinde Harbiye Nazırı ve Başkomutan Vekili Enver Paşa’nın yaverleriyle iki saray memuru arasında yemek meselesinden dolayı bir münakaşa çıkmıştı. Enver Paşa’nın yaverlerinin davete katılmamasını Mabeyn katibi Murteza Bey usule uygunsuzluk (*menâfi-i ubûdiyet*) olarak değerlendirmiş, bu yorumu Ceb-i Hümayun Katibi Hacı Hakkı Bey de teyit etmişti. Bunun üzerine hiddetlenen subaylar Enver Paşa’ya durumu şikayet etmişler, “Damad-ı Padişahi” Harbiye Nazırı Enver Paşa’dan ertesi gün Mabeyn başkitabetine gelen bir tezkirede “*terbiye-i ibtidaiyeden mahrum olup mâiyet-i seniyyede bulunmaya layık olmayan Murteza ve Hakkı beylerin derhal azilleri*” istenmişti. Durumdan haberdar olan Sultan Reşad, Cuma selamlığında hazır bulunan Enver Paşa’ya saray memurlarının husûsî adamları olduğunu münasip bir dille söylemiş ve Harbiye Nazırı Enver Paşa yaptığı hatayı anlayarak meselenin üzerine gitmemişti.⁵⁸

⁵⁷ Uşaklıgil, *a.g.e.*, s.343-346. Sultanın bu mütevekkil haline mesane ameliyatı sırasındaki tavrı da örnek verilebilir. Başkatibin anlattığına göre Hünkâr ameliyattan önce Kibleye dönüp “*memleket ve millet için zararlı olacaksam, Cenâb-ı Hak beni bu ameliyat masasından kaldırmasın!*” diyerek dua etmiş ve etrafındakilerle helalleştikten sonra cesaret ve soğukkanlılıkla ameliyat masasına yatmıştı. Uşaklıgil, *a.g.e.*, s.398. Sultanın mesane ameliyatı için bkz. Uğural Varthoft, “Çekmedi Hiçbir Şeyden Taştan Çektiği Kadar”, *Çanakkale 1915*, S.8, Mart 2011, s.48-51.

⁵⁸ Simavi, *a.g.e.*, s. 227-228.

Padişahın daha önce de vurgulanan mütevekkil ve mutasarrıflığı, ölümden önce Eyüp'te kendi türbesini yaptırmasına ve yanına da bir ilkokul inşa ettirerek su ve çocuk seslerini yattığı yerden duyabilme amacına matuftu.⁵⁹ Gösterişli ve dolu bir hayata duyduğu isteksizliği onu, “öldükten sonra cenazemin irade-i seniyye ile kaldırılmasını arzu etmem” diyecek kadar gündelik hayatın ve güç rekabetinin dışına taşırken vefatından yedi sene evvel kendi cenaze masraflarını özel parasından ayırarak Hazine-i Hassa Müdürü Hacı Feyzi Efendi'ye bırakması da,⁶⁰ ölüme hazırlığında her daim bir hassasiyet içerisinde olduğunun göstergesidir.

Başmabeyinci Lütfi Simavi, Sultan Reşad'ın siyasete müdahil olarak pek çok hatanın önüne geçebileceğini söylese de⁶¹ dönemin baskın iktidarı İttihat ve Terakki karşısında Padişahın çok da şansının olmadığı aşikardır. Kardeşinin damadı Salih Paşa'nın Mahmud Şevket Paşa suikastına dahil olduğu gerekçesiyle Divan-ı Harp'te yargılandıktan sonra idam edilmesine karşı elinden bir şey gelmeyerek idam fermanına onay vermesi düşünüldüğünde, Padişahın ülke politikasına müdahale etmesinin sert geçen politika ikliminde mümkün olmadığı açıktır. Ömrünün ilk 32 senesini şehzade, sonraki 33 senesini de II.Abdülhamid'in sıkı gözetimi altında veliaht olarak tahta geçmek için bekleyen Sultanın en büyük korkusu, daha önce de ifade edildiği gibi, tahttan uzaklaştırılmak idi. Nitekim, İttihat Terakki ile en ufak bir zıtlaşmada kendisinin görevden alınacağını ve hatta daha ötesi İttihatçıların Al-i Osman iktidarına son verebileceğini bile düşünmekteydi.⁶² Bu manada Sultan Reşad yönetimle zıtlaşmayı hem anlamsız hem de tehlikeli gördüğünden suya sabuna dokunmayan bir yönetim anlayışı ile padişahlığını ve ömrünü tamamlamıştır.

⁵⁹ Hazine-i Hassa evrakı arasında rastlanan ilginç bir belgede, Eyüp'te Mimar Kemaleddin'e inşa ettirilen bu türbeye mimari açıdan bir eleştiri vardır. Mekteb-i Âli mezunlarından olan Serâcüddin'in Başmabeyinci Lütfi Simavi Bey'e gönderdiği resmî evrakta, hem okul hem de türbe inşaatının sakat taraflarının bulunduğu, işçiliğinin kötü olduğu ve bu gibi yolsuzlukların önüne geçilmesinin kendilerinden (Lütfi Simavi) beklenildiği dile getirilmektedir. *Milli Saraylar Hazine-i Hassa Arşivi* (MSHHA), E.II.1878_001, (17.R.1330/5 Nisan 1912).

⁶⁰ Türkgeldi, *a.g.e.*, s.151.

⁶¹ Simavi, *a.g.e.*, s.94.

⁶² Bardakçı, *a.g.e.*, s.54.

Sonuç ve Değerlendirme

II. Meşrutiyet döneminin ilk sultanı olan V. Mehmed Reşad, yeterli eğitimden yoksunluğu ve inisiyatif almayan tabiatından dolayı, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin domine edip yönlendirdiği iktidarı süresince perde arkasında kaldı. Şehzadelik ve uzun veliahtlık dönemi sonrasında ancak 65 yaşında tahta geçebilmesi ve yaşadığı sağlık sorunlarının da bu geri planda kalışında etkisi vardır. Ayrıca, diplomatik ilişkiler ve siyaset konularına hem gençlik hem de padişahlığı sırasında ilgi duymamıştı. Hızlı ve doğru karar verme, gündelik ve orta vadeli siyaseti okuma ve askerî gücün zayıf olduğu zamanlarda yöneticilerin ihtiyaç duyup kullandıkları diplomasi gibi konulara çok vâkıf olmadığı görülmektedir. Ancak Sultan Mehmed Reşad'ın Osmanlı birliği, halkların kardeşliği ve iç siyasetin bütünlüğü noktasında elinden gelen gayreti gösterdiği söylenebilir. İttihat ve Terakki'nin yönlendirmesiyle de olsa sıklıkla çıktığı yurt içi gezileri, Cuma selamlıkları ve bilhassa 1911 yılında çıktığı Rumeli seyahati, arzu edilen ve bir imparatorluk politikası haline gelen "ittihadın" tesisine yönelik Padişahın başarıyla tatbik ettiği uygulamalardır.⁶³

Sultan Reşad, peşpeşe darbeler ve savaşların yaşandığı zor bir dönemde, İttihat ve Terakki gibi bir güç odağı karşısında gidişatı frenleyecek veya ona yön verecek bir hükümdarlıktan ziyade iyi niyeti, temiz kalpliliği, yardımseverliği ve nezaketi ile hatırlanan bir devlet adamı sıfatıyla tarihteki yerini almıştır. Sömürgeci devletler tarafından dünyanın yeniden paylaşıldığı bir döneme denk gelerek, siyasî hiyerarşide adeta bir "ikinci adam" gibi hareket eden Sultan, dönüşen politik ve askerî meseleleri anlamak ve ona etki etmek yerine Sarayda kendi halinde ve sade bir yaşantıyı tercih etmiştir. Dönemin baskın ve otoriter gücü İttihat Terakki'ye karşı pasif bir yönetim gösteren Sultanın, cemiyet ile zıtlasmada tahtını kaybedeceğini bilmesi, bu düşük profil ve sembolik padişahlığının en önemli itici gücüydü. Mahmud Şevket Paşa'ya söylediği "*tahta çıkmadan evvel mahpus bir halde bulunuyordum. O halimde Kuran okur, namaz kılar, velhasıl bir ibadet zevki hissederdim. Tahta*

⁶³ Geniş bilgi için bkz. Mevlüt Çelebi, *Sultan Reşad'ın Rumeli Seyahati*, İzmir 1999; aynı müellif, "Osmanlıcılığın İhya Girişimi: Sultan Reşad'ın Rumeli Seyahati", *Osmanlı* 2, Ankara 1999, s.527-531.

çıktığımdan beri huzurum, rahatım yoktur”⁶⁴ sözleri, siyasî iklimin karmaşasından ve güç kavgasından fazlasıyla sıkıldığını göstermektedir. Son olarak da şunu ilave etmek gerekir ki, 1909-1918 yılları arasında imparatorluğun neredeyse tamamının İttihat ve Terakki tarafından adeta kuşatıldığı göz önüne alındığında, saltanat makamına kim gelirse gelsin Sultan Reşad gibi oldukça zor bir görev üstleneceği muhakkaktır.

KAYNAKÇA

1) Arşiv Belgeleri:

a) Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

-İradeler (İrade Mabeyn-i Hümayun)

-Dahiliye Nezareti (Mektubi Kalemi ve İdare-i Umumiye)

b) TBMM Milli Saraylar Hazine-i Hassa Arşivi (MSHHA)

2) Yayımlanmış Eser ve İncelemeler:

AKSU, Cemal, “Halit Ziya Uşaklıgil”, *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, C. 2, İstanbul: YKY, 1999, s.640-643.

AZAMAT, Nihat, “Kemahlı İbrahim Hakkı” *DİA*, C. 25, s.220-222.

BARDAKÇI, Murat, *Şahbaba*, İstanbul: Pan Yayınları, 1998.

“V. Mehmed Reşad (1909-1918)”, *Osmanlı* 12, (ed: Güler Eren), Ankara 1999, s.239-244.

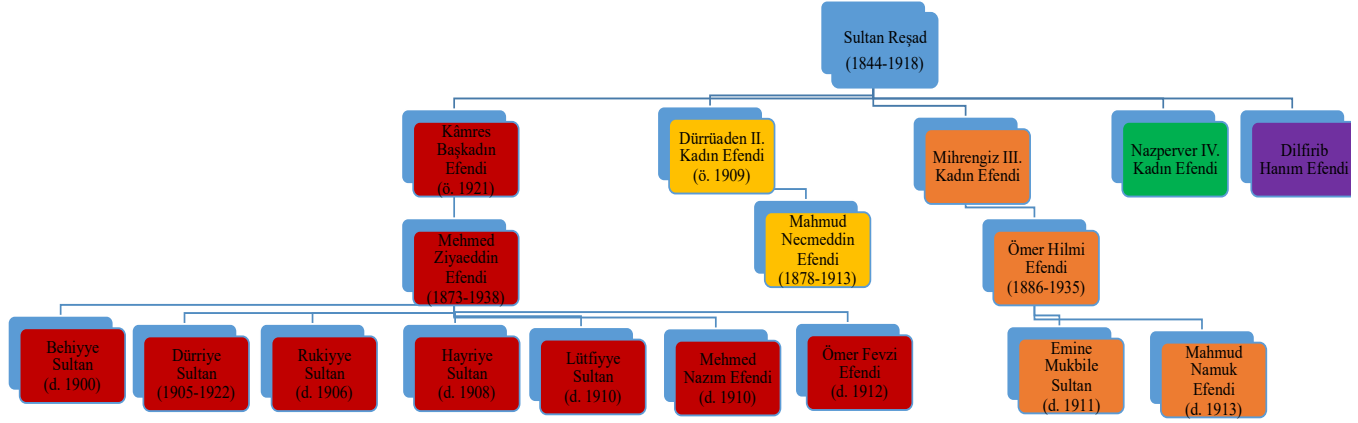
BİREN, Mehmet Tevfik, *II. Abdülhamid, Meşrutiyet ve Mütareke Devri*, (yay. haz: F. Rezan Hürmen), C.2, İstanbul: Arma Yayınları, 1993.

⁶⁴ *Şeyhülislam Mustafa Hayri Efendi'nin Meşrutiyet, Büyük Harp ve Mütareke Günlükleri* (1909-1922), (yay. haz: Ali Suat Ürgüplü), İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2015, s.165.

- ÇELEBİ, Mevlüt, Sultan Reşad'ın Rumeli Seyahati, İzmir 1999.
- _____, "Osmanlıcılığın İhya Girişimi: Sultan Reşad'ın Rumeli Seyahati", *Osmanlı 2*, Ankara 1999, s.527-531.
- DANIŞMEND, İsmail Hami, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C.IV, İstanbul 1972.
- GEORGEON, François, *Sultan Abdülhamid*, (çev: Ali Berktaş), İstanbul: Homer Kitabevi, 2006.
- GÜRAN, Tevfik, "Osmanlı Kamu Maliyesi, 1839-1918", *Osmanlı Maliyesi, Kurumlar ve Bütçeler 1* içinde (haz: Mehmet Genç-Erol Özvar), İstanbul 2006, s.65- 79.
- KEMAHİ, İbrahim Hakkı, *Şemsül İrşad li Sultan Reşad*, Dersaadet 1329.
- KORKMAZ, Mehmet, "Sultan Reşad'ın Oğlu Şehzade Ziyaeddin Efendi", *Sultan V. Mehmed Reşad ve Dönemi Uluslararası Sempozyumu*'na (2-4 Kasım 2017, İstanbul) Sunulan Yayınlanmamış Bildiri.
- KÜÇÜK, Cevdet, "Mehmed V", *DİA*, C.28, s.422.
- MAYAKON, İsmail Müştak, *Yıldız'da Neler Gördüm*, (haz: Ali Yılmaz), İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları, 2010.
- Osmanlı Malî İstatistikleri Bütçeler 1841-1918*, (haz: Tevfik Güran), Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü, 2003.
- OSMANOĞLU, Osman Selaheddin-Adra, Jamil-Eldem, Edhem, *Genealogy of the Imperial Ottoman Family*, ISIS Press, İstanbul 2011.
- ÖNDER, Mehmet, "Sultan Reşad ve Heyet-i Mevleviye", *Türk Yurdu*, S. 265, Şubat 1957, s.610-612.
- ÖRİK, Nahid Sırrı, "Sultan Reşad'a Dair", *Resimli Tarih Mecmuası*, C.3, S.30, Haziran 1952, s.1523-1527.
- _____, *Bilinmeyen Yaşamlarıyla Saraylılar*, (haz: Alpay Kabacalı), İstanbul 2006.
- ÖZCAN, Abdülkadir, "Kılıç Alayı", *DİA*, C. 25, s.408-410.
- Refik, Ahmed, *Sultan Mehmed-i Han-ı Hâmis Hazretleri, Hayat-ı Mâziye ve Hususiyesi, Sultan Mehmed Han-ı Hamis Hazretlerinin Şehzadelik Zamanlarıyla Ahval-i Hususiyeye-i Hayatiyesinden Bahistir*, İstanbul 1324.
- SAKAOĞLU, Necdet, "Mehmed V", *Yaşamları ve Yapılarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, C.2, İstanbul: YKY, 1999.
- SİMAVÎ, Lütfi, *Sultan Mehmed Reşad Hanın ve Halefinin Sarayında Gördüklerim*, Matbaa-i Osmaniye, 1924.

- Şeyhülislam Mustafa Hayri Efendi'nin Meşrutiyet, Büyük Harp ve Mütareke Günlükleri* (1909-1922), (yay. haz: Ali Suat Ürgüplü), İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2015.
- Tahsin Paşa, *Sultan Abdülhamid*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1990.
- TANÖR, Bülent, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri* (1789-1908), İstanbul: YKY, 2004.
- TETİK, Fatih, *Meşrutiyet Sarayının Çelebi Padişahı: Sultan V. Mehmed Reşad ve Dönemi*, Ankara: TBMM Yayınları, 2017.
- _____ "Meşrutiyet Sarayında Bir Başmabeyinci: Lütfi Simâvî", *Teşrifât ve Âdâb-ı Muâşeret* içinde, Ankara: TBMM Yayınları, 2010, s. XI-XVIII.
- TOPUZLU, Cemil, *İstibdat-Meşrutiyet-Cumhuriyet Devirlerinde 80 Yıllık Hatıralarım*, (yay. haz: Hüsrev Hatemi-Aykut Kazancıgil), İstanbul 1994.
- TÜRKGELDİ, Ali Fuad, *Görüp İstittiklerim*, Ankara 1987.
- UŞAKLIGİL, Halid Ziya, *Saray ve Ötesi*, İstanbul 1965.
- ÜNÜVAR, Safiye, *Saray Hatıralarım*, İstanbul 2009.
- VARTHOFT, Uğural, "Çekmedi Hiçbir Şeyden Taştan Çektiği Kadar", *Çanakkale 1915*, S.8, Mart 2011, s. 48-51.
- ZÜRCHER, Erik Jan, "Şehzade Reşad'ın Haziran 1911'deki Makedonya Seyahati", *Savaş, Devrim ve Uluslaşma* (1908-1928), (çev: Ergun Aydınoglu), İstanbul 2005, s.121-137.

EKLER

Sultan Reşad'ın eşleri ve çocukları (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Hanedan Defterleri, A.DVNS.HND.d, 1-2 ve TBMM Milli Saraylar, Abdülmecid Efendi Kütüphanesi, Hanedan Defterleri, K 35/1-35/2'den derlenmiştir).

Şhzade Mehmed Reşad

Mehmed Reşad Büyük Üniformasıyla

Mehmed Reşad'ın Hereke Ziyareti

“AS A CONSTITUTIONAL MONARCH, MEHMED REŞAD V’S
OWN PERSONALITY AND ADMINISTRATION STYLE”

Abstract

Sultan Mehmed Reşad V, the thirty-fifth Ottoman sultan, ascended the throne in 1909 with the authorization of the Ottoman Constitution (Kanun-ı Esasi). In comparison to his predecessor Sultan Abdülhamid II, he displayed a passive ruler image. No doubt, this was because of the oppressive and autocratic political practice conducted by the ruling elite of the Committee of Union and Progress, the dominant political power of the time. In addition to this, Sultan’s own personality, also supported his staying at Dolmabahçe Palace quietly and being not involved in contemporary political events. As a result, he remained as a symbolic figure in Ottoman politics during his nine years of rule.

In addition to this, Sultan Reşad was attentive to be close to his own people via the domestic journeys to Bursa, İzmit and Hereke Factory and especially to Rumelia. The aids for poor people, and constructing social objective buildings such as schools and mosques during these journeys which were aimed to secure uniformity of Ottoman by mending the broken hearts were the implementations about which Sultan was quite sensitive for securing the uniformity of Ottoman nations. Sultan Reşad performed his duty as a Sultan successfully to keep the Ottoman nations together during a period when country’s lands started to separate from the central administration one by one.

Keywords

Sultan Mehmed Reşad V, Sultan Abdulhamid II, Dolmabahçe Palace, The Committee of Union and Progress, Ottoman Constitution Regime.